

В. Б. Лимар

кандидат філософських наук

ТВОРЧИСТЬ: ЗДОБУТОК ФАХУ ЧИ ПОКЛИК БУТТЯ

Аналізується поняття "творчість" у взаємозв'язку зі свободою особистості. Представлено погляди представників різних світоглядних та філософських традицій із цього приводу, що підтверджує загалом спільну для людства високу думку про значущість творчості як цінної складової і в особистісному розвитку людини, і також у формуванні еліти як інтелектуального авангарду людства.

Ключові слова: творчість, свобода, характер, темперамент, еліта.

Ознайомлюючись із творчістю наукових фантастів, людина мисляча з подивом обов'язково побачить пророцькі моменти або й цілі систематизовані уривки майбуття серед їхніх письмових роздумів. Рей Бредбері, Герберт Уеллс, Станіслав Лем і особливо Жюль Верн передбачали нову техногенну епоху людства; автомобілі, літаки, побутові машини та військова техніка описуються в їхніх романах та повістях таким чином, начебто вони жили зараз і з нами, а не в попередніх століттях, коли людство ще жило патріархальними традиційними устоями. "3-під жюльвернового пера не тільки Сайрес Сміт вийшов, але й Робур з його безсмертним: "Прогрес науки не повинен обганяти удосконалення моралі"...Про зв'язок фантастики та процесу пізнання говорилося та писалося вже більше аніж достатньо. Нерідко НФ називали донькою науково-технічного прогресу" [3, с. 470–471].

Але також наукові фантасти змальовували місце людини серед цього науково-технічного прогресу переважно як оптимістичного володаря та упорядника залізних монстрів. Сьогодні ж ми бачимо, що наші винаходи зовсім не полегшують життя людини – вони зацікавлюють, захоплюють і перетворюють потенційних власників на своїх рабів, котрі спочатку фанатично прагнуть здобути новий винахід, а потім або працюють на його утримання, або підпадають під його інтелектуальний вплив. Й оскільки філософія досліджує політичні утопії Платона та Мора, які за своєю суттю мало в чому є корисними в реальності, то чи не повинна ця наука також досліджувати твори наукових фантастів, котрі намагаються вирішити складні та небезпечні питання, що перед нами вимушено ставить науковий прогрес, і твори котрих містять реальні передбачення сьогодення і майбуття.

Айзек Азімов, науковий фантаст ХХ ст., мабуть першим звернув увагу на внутрішні проблеми людини у епоху технократії, вказав на вже зараз наявні інтелектуальні неузгодження винаходів та їх винахідників (у широкому значенні цього слова). Азімов, на тлі промислових комплексів-гігантів, безлічі штучних залізо-пласмасових утворень та пристроїв, виводить на перший план людину з її живими переживаннями та емоціями, намагається показати, що не завжди людина стає рабом своєї творчості, що сама творчість як процес свідчить про широкі повноваження свободи і тим самим окрилює людину. Технічний прогрес не буде мати жодного змісту, якщо в ньому не залишиться місця для людини – цей своєрідний антропоцентризм, якому письменник намагається надати мажорного забарвлення, є тим стрижнем творів Азімова, які викликають симпатію та надію мільйонів його читачів сучасності.

В оповіданні "Фах" Азімов описує майбутнє, у якому багато світів космосу є заселеними людьми. Земляни на інших планетах руйнують первісну природу та утворюють

технологічні цивілізації, конкуруючи на міжпланетному рівні. Новітні технології, щойно відкриті копальни заангажують людей у загальний постачально-споживацький процес. Окрім ще нездійсненої мрії про освоєння життя на інших планетах, ситуація нагадує теперішню земну конкуренцію між технічно розвинутими державами. На тлі цієї всесвітньої метушні Азімов від імені всього людства робить висновок: витрачати засоби, кошти та час на навчання молоді – невигідно. У його оповіданні діти не навчаються до восьмирічного віку, а у вісім років вони постають перед так званим днем Читання. Дітей обстежують медики і акцентовано досліджують їхній мозок, потім за допомогою електронних машин найновішого покоління на мозок дітей накладається інформація, як на карту пам'яті, і вони одразу починають читати як нинішні старшокласники, котрі провчилися 9–11 років у загальноосвітній школі: "І тоді, без будь-яких попереджень, його наче оповило грубою повстиною, відокремивши від буття. Він не чув власного тіла, зникли відчуття, весь довколишній світ, зостався тільки він сам і голос, що зринав із безодні й щось шепотів... шепотів...шепотів... Напружившись, він намагався почути й зрозуміти те невловиме, та між ним і шепотом лежала груба повстина. Потім з нього зняли шолома. Яскраве світло вдарило в очі, а лікарів голос тарабанив у вуха:

– Ось твоя картка, Джордже. Скажи, що тут написано?

– Тут написано... написано: "Плейтен Джордж. Народився 13 лютого... року, батьки – Пітер і Емі Плейтен, місце...", – і затнувся від хвилювання.

– Ти вмєш читати, Джордже, – підбадьорив лікар. – Усе вже позаду.

– Назавжди. Я не розучуся?

– Звичайно, ні. – Лікар нахилився і, як дорослому, потиснув йому руку. – А зараз тебе відправлять додому" [1, с. 334–335].

Незрозумілим в оповіданні залишається, чим діти й підлітки займаються опісля того, як навчилися читати, адже займатися самоосвітою вважається безглуздим заняттям. Коли їм виповнюється 18 років, на них чекає день Освіти. У молодих людей ще раз обстежують стан здоров'я та знову акцентуація робиться на детальне дослідження мозку, потім на основі спеціалістичних даних на мозок накладається повна інформація відносно найбільш підходячого в цьому випадку фаху: "– Ти, звісно, знаєш, яким чином діє земна Програма Освіти: практично всяка людина спроможна засвоїти будь-які знання, але кожен окремих мозок краще підходить до одних видів знань, ніж до інших. Ми намагаємося по можливості поєднувати структуру мозку з відповідними знаннями певного фаху, виходячи з потреби на спеціальність" [1, с. 344].

Згодом молодь із щойно "здобути" фахом бере участь у Олімпіаді. На Землю прилітають представники адміністрації інших планет, вони ведуть боротьбу за найкращих молодих спеціалістів. Молодь Землі на Олімпіаді показує свої здібності з набутого фаху і чим вищий рейтинг має окрема молода людина, тим більше шансів в неї одержати робоче місце на одній із найпрестижніших планет всесвіту (на Землі залишаються спеціалісти нижчих рівнів). Програма Освіти реалізується лише на Землі. Це відбувається для того, щоб ця планета-мати не втратила цільне та значуще місце серед світів космосу, була для них інтелектуальним та спеціалістичним донором і ще за кожного імпортованого спеціаліста уряд землі одержує солідну матеріальну компенсацію. Чи торкається будь-який освітній процес дітей та підлітків на інших планетах, Азімов не вказує, але цей сюжет дуже нагадує сучасне полювання супердержав за найкращими спеціалістами із матеріально менш розвинутих країн нашої планети.

Проте й у цьому процесі штучної освіти віддзеркалюються переваги мегаполісів перед провінціями: молоді із великих міст накладається на мозок спеціалістична освіта із найновіших інформаційних стрічок, коли на периферії для цього самого використовують уже трохи застарілі. Відповідно, молодь мегаполісів вирушає на інші планети і тим запобігає перенаселенню, а молодь провінцій у більшості залишається приреченою до непрестижної праці на Землі.

Проте й серед такої, здавалося б, генетичної передвизначеності, Азімов залишає місце для Платонової спонтанності. (Недаремно він дає прізвище для свого головного героя Platen – майже як і ім'я стародавнього грецького філософа). Отже, Джордж Плейтен, у свої 18 років, у день Освіти, несподівано для себе із невідомих причин вираковується за освітнього процесу:

– Я хочу знати, у чім річ, сер?

– Природно. По-перше, Джордже, ти не можеш бути програмістом. Думаю, ти сам уже збагнув.

– Так, – з гиркотою в голосі погодився Джордж. – Але ким же я тоді буду?

– Таке важко пояснити, Джордже. – Елленфорд помовчав, а потім вимовив: – Ніким.

– Що?!

– Ніким!

– Що це означає? Чому ви не можете дати мені фаху?

– У цьому разі, Джордже, у нас немає вибору. За нас вирішує структура твого мозку.

Джордж пожовтів і витріщив очі.

– З моїм мозком щось не так?

– У ньому є якісь зміни. Гадаю, з погляду фахової кваліфікації, ти можеш вважати, що в ньому є порушення" [1, с. 344].

Юнак примусово направляється до "Інтернату для недоумків". В інтернаті перебувають такі самі вибракувані освітньою системою, як і Джордж; їх усіх стимулюють займатися самоосвітою по книжках, є також чергові наставники, котрі через телепередачі (а за потреби й особисто) роз'яснюють важкі місця із підручників. Джорджа дратує факт, що він мусить по крихтах збирати знання, а його ровесники їх отримують вмить, і що в такому темпі він до старості не опанує всього обсягу знань пересічного дипломованого спеціаліста, традиційно "вихованого" освітньою системою. Він не примирюється зі

своїм становищем недоумка й тікає з Інтернату з твердим переконанням "я не відступлюся, поки все не з'ясується". Тут доречно навести цитату М. Бойченка в контексті соціальної свободи: "Виявивши свою волю, ти приймаєш відповідальність, а якщо ти не готовий її приймати, то будь-які наслідки тебе засмувають. Чи не легше "плисти за течією", покластися на "волю обставин" – робити те, що кажуть оточуючі і приймати всі удари долі як неминучі, пом'якшуючи їх відсутністю опору? Навряд чи це можна назвати філософією – насправді така поведінка взагалі не властива людині, а радше тварині чи навіть рослині. Така покірність долі є найкращими ліками на період реабілітації для подолання посттравматичного синдрому, однак аж ніяк не може задовольнити діяльну й творчу природу людини, її жагу пошуків і відкриттів, визнання і любові" [4, с. 178].

Отож головний герой виявляє ініціативу "творчої природи людини" і самочинно полишає інтернат. Під час пригод у світі, де всі люди є "дипломованими спеціалістами" тої чи іншої галузі виробництва, юнак потрапляє під опіку впливової людини із уряду. Опіка, як виявилось, була цілеспрямованою. Опікун розкрив Джорджеві цілісну картину наявної системи освіти і спрямував його думки до самостійних висновків відносно її утворення. Джордж не витримав психічно тієї інтелектуальної "кризи", до якої його старанно підводили урядові спостерігачі та намагався втекти від опікуна; його зловили та направили назад до Інтернату. Уже під час бесіди із опікуном, Джордж почав усвідомлювати переваги кропіткого навчання по книжках: "Навіть якщо він і знає щось гірше, ніж той, інший, у цьому важливо те, що він може вчитися далі. Він зможе придумати нове, на що нездатна людина, яка здобула освіту за допомогою стрічок. Ви будете мати в запасі людей, здатних оригінально мислити..." [1, с. 383].

Із поверненням до Інтернату та до власної тямі, у голові головного героя остаточно укладається мозаїка баченого, почутого під час втечі, і він розуміє доцільність насамперед старомодної книжкової освіти та вагомість набутих знань такими самими "недоумками", як він. "– А хто створює стрічки освіти? Фахівці з виробництва стрічок? А хто ж тоді складає стрічки для їх навчання? Фахівці ще вищої кваліфікації? А хто складає стрічки... Ти розумієш, що я хочу сказати. Десь має бути кінець. Десь мають бути чоловіки та жінки, здатні оригінально мислити" [1, с. 386–387]. Джордж усвідомлює, що його розумові здібності непересічні і саме тому він потрапив до Інтернату, який насправді називається "Інститут вищої освіти", проте він задається питанням, чому цим обраним не повідомляють про їхні здібності одразу, щоби unikнути зайвих потрясінь. На нього він одержує відповідь: "Ми вміємо аналізувати інтелект, Джордже, і визначати, що ця людина може стати пристойним архітектором, а та – хорошим теслярем. Однак не вміємо визначити, чи здатна людина до оригінального творчого мислення. Це надто делікатна галузь. Є деякі кустарні методи, що дозволяють визначити тих, хто, можливо, має такий талант. Про цих людей доповідають у день Читання, як, наприклад, повідомили про тебе. За дуже приблизними підрахунками, таким чином сповіщають про одну людину з десяти тисяч. У день Освіти цих людей перевіряють знову, і виходить, що в дев'яти випадках з десяти тривогу зчинили помилково. Тих, хто залишається, направляють у такі установи, як ця" [1, с. 386].

Але із десяти ізольованих лише один виправдовує сподівання уряду – дев'ять із них тільки частково відповідають визначеним критеріям, не зовсім підходять для творчості; опісля випробування на їхній мозок накладають стрічки вищої кваліфікації, і вони поповнюють лави урядово-адміністративного апарату, тобто стають другим ешелонем. А перший? Як визначити перший ешелон? "– Ми поміщаємо вас сюди в Інтернат недоумків, і той, хто не бажає з цим змиритися, і є людина, яку ми шукаємо. Щоправда, метод жорстокий, зате себе виправдовує. Не слід казати людині: "Ти можеш винаходити нове. Тож-бо, твори". Набагато розумніше зачекати, поки вона сама мовить: "Я можу творити і творитиму, хочете ви цього чи ні". Таких людей, як ти, Джордже, десять тисяч, і вони сприяють технічному прогресові півтори тисячі світів. Ми не можемо дозволити собі загубити бодай одного з їх числа або ж витратити наші зусилля на того, хто не виправдає наших сподівань" [1, с. 388].

Оповідання Азімова, під виром перших почуттів від прочитаного, здається, є цинічним і вражає своєю прагматичністю. Але на тлі американської прагматичності (Азімов був професором біохімії у Колумбійському та Гарвардському університетах Сполучених штатів) тут піднімається проблематичне питання – питання взаємодії інтелектуальних вроджених здібностей, здатності творити (що є і спадковим, і zarazом соціальним чинником) та жаданням свободи. Якщо людина інертна в житті й її цілком задовольняє власне становище "сірого існування", то ні до свободи, ні до творчості схильності в неї бути не може. А де є порив свободи, нестерпність рабства – там і проявляється творчість. Багато птахів і співають у неволі жалібно, і не здатні до розмноження. Цей сюжет вільного птаха, як відчайдушний крик із тенет неволі, оспіваний у народних піснях та використаний багатьма мислителями й поетами зі світовим ім'ям; людськими, творчість котрих й була втіленням свободи. І якщо про ставлення до свободи та, відповідно, творчості, як до тягаря для людей нетворчих Фромм писав як про "Втечу від свободи", то Азімов першим звернув увагу на втечу від рабства, аби творити людей, котрі повинні відіграти важливішу роль у бутті. І, що характерно, своєрідний бунт проти необхідності й виявляється індикатором творчості. "...однак, як намагається показати "Втеча від свободи", сучасна людина все ще стурбована та відчуває спокусу віддати свою свободу різного роду диктаторам або позбутися її, перетворюючись на маленький гвинтик машини, сити, добре вдягнути, але не свободну людину, а автомат" [11, с. 8].

Кардинально різне буттєве призначення тої чи іншої людини є відомим здавна, хоча б для дидакалів, – педагогіка завжди враховувала індивідуальні здібності дітей. Чому на цьому не наголошується і не подаються офіційні результати досліджень у більш широких публікаціях? Азімов дає й на це відповідь у цьому оповіданні: "– А як же інші? Ті дев'яносто дев'ять тисяч дев'ятсот дев'яносто дев'ять, які ніколи не потраплять у такі умови? Не можна, щоб усі оті люди вважали себе невдахами. Вони прагнуть здобути фах, і тим чи іншим шляхом здобувають його. Кожен може додати до свого ім'я слова: "дипломований такий-то чи така-то". Так чи так, кожен посідає своє місце в суспільстві. Це необхідність". [1, с. 387]. У демократичних суспільствах будь-яка дискримінація є недопустимою, навіть інтелектуальна. Загальновідомо, що за кожного державного устрою є еліта, навіть за робітничо-селянського керування СРСР

еліта була: еліта урядова й еліта творча – усе, як у Азімова. Завжди пересічні громадяни були нею незадоволені й мріяли її знівелювати, хоч би матеріально, але це залишається лише донкіхотівською ідеєю. Таким чином, еліту в сучасному світі намагаються не звеличувати, хоча зрозуміло, що саме вона й є авангардом людства, котрий забезпечує мету та засоби існування для інших членів суспільства.

"Цим людям невтямки, що жоден птах не співає, коли голодний або мерзне, або якесь інше горе йому дошкуляє – навіть соловейко, навіть ластівка і одуд, які нібито співають, оплакуючи своє горе. А мені здається, що і ці птахи, і лебеді, як Аполонові птахи, наділені віщим даром, співають, передбачаючи блага перебування в Аїді, і радіють у цей день особливо, куди дужче, ніж коли-небудь раніше. Та й себе самого, подібно до лебедів, я вважаю слугою того самого володаря, жерцем того самого Бога. Я вірю, що мій володар подарував мені пророчий дар, не гірший, ніж мають лебеді, тож відходжу з життя, як і вони, не впадаючи в розпач" [9, с. 191–192]. Таким чином, згідно з викладом Платона, висловлювався знаменний Сократ перед смертю. І у зв'язку із цією цитатою прямо напрошується паралель із євангельською приповідкою про таланти: "...один чоловік, який, вирушаючи у чужу країну, покликав своїх рабів і доручив їм майно своє: одному дав п'ять талантів, другому два, іншому ж один, кожному за спроможністю його..." [6, с. 50]. Завдячуючи цій приповідці, слово "талант" згубило своє первісне значення одиниці виміру цінних металів і вживається тепер виключно у значенні виняткових здібностей людини. "В нього є до цього хист; це справжній талант", – висловлюються про майстерно виконану роботу або творчу спадщину обдарованої особистості. Але талант Бог дає "кожному за спроможністю його", тобто згідно з особистими внутрішніми якостями.

Христос, проповідуючи в Палестині своє вчення, ніколи не дорікав простому народові. Він лише навчав, приказуючи: "хто може вмістити – нехай вмістить". А ось тогочасну юдейську еліту Він викривав безжалісно, не жаліючи гострих епітетів: "змії, поріддя ехиднове". У своїх приповідках він звертався до первосвящеників, книжників, фарисеїв, законовчителів, переконуючи їх, що саме до них, як для духовної та світської еліти євреїв насамперед і спрямована євангельська проповідь; що саме вони повинні сприйняти Богом дане вчення і донести його до народу. Христос не випадково обрав саме конкретних людей для апостольського служіння, щоби вони якнайкраще засвідчили світові про Нього. На перший погляд, це безапеляційна детермінація. А ж ні! Він бачив їхній внутрішній устрій, бачив, на що вони здатні; і більше: Він бачив, що саме вони здатні виконати цю світову місію. І коли казав "...але горе тій людині, якою Син Людський буде зражений: краще було б цій людині не родитися" [Матф. 26; 24], вказував саме на внутрішню волевиявлення Юди; саме на його особистісну свободу, а не на присуд, на зразок вироку олімпійських богів.

Досить дивовижними здаються слова Христа до апостола Павла у нічному видінні: "...не бійся, але говори і не замовкай, бо Я з тобою, і ніхто не вчинить тобі зла, тому що в Мене багато є людей у цьому місті" [Діян. 18; 9-10]. Це відбулося опісля того, як апостол намагався проповідувати вчення Христа у Коринфі й початково зазнав сильного опору від коринфських євреїв. Якщо ці "багато людей" є зумовлені детермінацією, прямим та без-

перечним велінням божественним, то навіщо тоді взагалі проповідь апостола? Але справа видається зовсім іншою. Саме ці люди були здатні сприйняти євангельську проповідь, їх внутрішній устрій, розм'якшена земля їхніх сердець (термін євангельський) були готові сприйняти почуте, щоб згодом втілити його в життя. А Христос як власник не тільки людської, а й божественної природи, це все знав. Тому апостолів було послано на проповідь, щоб ці словесні рибалки виловлювали тих "рибин", для яких принада цілком відповідає їх "смаковим" яkostям. "Мета пізнання – відкриття істини, але істиною виявляється не готовий результат, а шлях до нього. Отже, істина суб'єктна: як поєднання розумових, вольових, моральних зусиль людини" [2, с. 148.] – так про гносеологію Сократа пише О. В. Александрова. А сам Сократ у діалозі Платона промовляє так: "Але є тільки дві речі, які вірно керують нами, – істинна думка та знання; людина, котра володіє тим і іншим, керується правильно. Якщо щось відбувається за щасливим збігом обставин, – тим керує не людина; якщо ж сама людина приведе правильно до цілі, то лише завдяки істинній думці та знанню" [8, с. 419]. Можна, отже, сказати, що сповивання (майевтика) знання Сократа та проповідь апостолів для тих, "хто має вуха чути", мають багато спільного поміж собою. "Син ремісника-різьбаря і повитухи, що в майбутньому стало приводом для дотепного зауваження Сократа відносно своїх здібностей у мистецтві допомогти людям у справі духовного народження, яке він успадкував від батьків" [8, с. 147]. Сократ допомагав людям відкрити їхні здібності та навчити ними користуватися для одержання знання, а апостоли давали це знання тим, хто мав ці здібності й прагнув їх розвивати – вони створювали духовну еліту замість тієї, юдейської, яка через високу думку про себе відмовилася прийняти це знання.

Апостол Павло на основі вчення та приповісток Христа зробив наголос на класифікації людей за ознакою сприйняття чи несприйняття євангельських слів – це "сини світла" та "сини темряви"; людина "духовна" й "тілесна чи душевна". За 400 років до християнства подібно класифікував людей й Сократ: "Виходячи з того, про що ми говорили, спокійна за свою душу повинна бути та людина, яка протягом цілого життя нехтувала тілесними втіхами й не дбала про коштовності та прикраси, бо ж вони можуть радше зашкодити, аніж принести користь, зате тяглася до знання, шукала в ньому насолоди й прикрасила душу не чужими, а власними оздобами – стриманістю, справедливістю, мужністю, шляхетністю і правдою" [9, с. 231–232]. Таким чином Азімов продовжив досить давній, започаткований античністю та оновлений християнством, розподіл суспільства на ведучих та ведених, творчих та виконавців; але найважливішим є те, що він зробив акцент на значущості та надав сучасну зрозумілу дефініцію здавна відомій класифікації.

Цієї теми цілеспрямовано або побіжно торкалося багато мислителів відмінних філософських та світоглядних напрямів у різні епохи розвитку людства. "У кожного століття, за винятком нашого, був свій ідеал. Наша цивілізація відмовилася від ідеалу святого, героя, аристократа, лицаря, містика. У нас залишилась тільки "людина без проблем", яка добре вміє пристосовуватись, блідий і сумнівний сурогат ідеалу. Можливо, незабаром ми зможемо взяти собі за зразок для наслідування цілком розвинуту і таку, що здійснює себе, людську істоту, котра використовує свої потенційні можливості на всі сто відсотків, істоту, внутрішня природа котрої вільно виражає

себе, а не придушується, калічиться або заперечується. Дуже важливо, щоб кожна людина добре засвоїла гірку істину: будь-яке відступство від родових чеснот, будь-який злочин проти своєї власної природи, будь-яке зле діяння (усі без винятку!) відкладається у нашому несвідомому і змушує нас ненавидіти самих себе" [12, с. 5] – це міркування Абрахама Маслоу. А про суперечності інтересів ексклюзивної меншості та мас писав у той самий час, коли творив Азімов, і Ортега-і-Гассет: "Влада і підпорядкування – вирішальні умови будь-якого суспільства. Коли стає незрозумілим, хто володарує, і хто підкоряється, усе йде безглуздо, криво й косо. Навіть найбільш сокровенне, свята святих кожної людини, окрім геніальних винятків, викривлюється та спотворюється" [7, с. 126].

Творча інтелектуальна еліта складається із окремих особистостей, і місце у цьому "верхньому ешелоні" кожна така особистість повинна вибороти кропіткою працею над власним розвитком. Саме творча активність спонукає зайняти вище місце в суспільстві, яке, відповідно, передбачає відповідальність за свої дії. С. Левицький у "Трагедії свободи" актуально порушує взаємозв'язок творчості і свободи: "Отже, свобода завжди є виходом із кола визначеності, є проривом до нового, є внесенням новизни в буття, вигляданням та реалізацією нових цінностей. У цьому – вічна юність творчості, вічна юність свободи... Тільки творче життя дає істинне задоволення, хоча б нам доводилося переносити при цьому багато страждань і перешкод" [5, с. 186].

Проте не слід все приписувати виключно спадковості – тут бувають прикрі несподіванки, хоча, якщо від народження людина має будь-які здібності, то це вже багато що зумовлює у подальшому житті – ці здібності можна розвинути, примножити, але можна й занехаяти за несприятливих соціальних умов. "Коли вони таким чином виростили та виросли серед таких недобрих впливів, то допускають у душу важко виправну звичку до поганого, яка із часом перетворюється на природу та стає вже не виправною. Через цю причину деякі з них (дітей) залишаються у поганих навичках своїх до смерті, не маючи сил відірватися від пожадливістей, пристрастей та задоволень тілесних, із якими так і помирають; інші ж приходять дещо до тями, пізнають зло, яке ними заволоділо, та намагаються звільнитися від нього" [10, с. 134–135] – такими словами окреслює негативний вплив на дітей поганого виховання мислитель християнського Сходу Х–ХІ ст. Симеон Новий Богослов. Згідно з термінами педагогіки, світогляд та поведінку людини зумовлюють темперамент та характер. Темперамент – це, по суті, і є генетична спадщина, а характер – соціальне виховання. Вплив одного й другого на становлення молоді людини варіюється залежно від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників, зокрема від уміння керувати своєю волею, проте варто повторитися, що основою, підґрунтям для виховного процесу, все ж такі стають вроджені здібності особистості, які й визначають здатність людини до творчості, про яку так піднесено писав Азімов у своєму оригінальному оповіданні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азімов Аїзек. Профессия : пер. с англ. / А. Азімов // Дуновение смерти: Роман, повесть, рассказы. – СПб. : Северо-Запад, 1992. – С. 319–388.
2. Александрова О. В. Сократ / О. В. Александрова // Історія філософії : словник / за ред. В. І. Ярошовця]. – К. : Знання України, 2012. – С. 146–148.

3. Балабуха Андрей. Сказки доброго доктора / Андрей Балабуха // Азимов А. Дуновение смерти : Роман, повесть, рассказы. – СПб. : Северо-Запад, 1992. – С. 467–478.
4. Бойченко М. І. Соціальна філософія / М. І. Бойченко // Теоретична і практична філософія : навч. посіб. / В. О. Дем'янов, М. І. Бойченко, В. В. Приходько та ін. ; заг. ред. Л. О. Шашкової. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2017. – С. 98–184.
5. Левицкий С. А. Трагедия свободы / С. А. Левицкий. – Минск : Изд-во Белорусского Экзархата, 2011. – 480 с.
6. Новый Завіт. – К., 1988. – 500 с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс : пер. с исп. / Хосе Ортега-и-Гассет // Избранные труды / сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича – М. : "Весь мир", 1997. – С. 43–163.
8. Платон. Менон : пер. с древнегреч. / Платон ; под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса // Соч. : в 4 т. – СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006. – Т. 1. – С. 375–421.
9. Платон. Федон / Платон // Диалоги. – Харків : Фолю, 2008. – С. 152–236.
10. Симеон Новый Богослов. Слово восемьдесят седьмое / Новый Богослов Симеон // Творения. Книга третья. – М. : Сибирская Благовонница, 2011. – С. 129–157.
11. Фромм Эрих. Бегство от свободы / Э. Фромм. – "АСТ", 1994. – (Эксклюзивная классика (АСТ)).
12. Maslow Abraham Harold. Toward psychology of being / Abraham Harold Maslow. – New York : Van Nosuand Reinhold, 1968.

Lymar V.

CREATIVITY: THE ACQUISITION OF A PROFESSION OR THE VOCATION OF BEING

Analyzes the concept of "creativity" in relation to individual freedom. The views of representatives of different philosophical and philosophical traditions on this subject are presented, which confirms in general the high opinion shared by mankind about the importance of creativity as a valuable component and in the personal development of man, and also in the formation of the elite as the intellectual vanguard of humanity.

Keywords: creativity, freedom, character, temperament, elite.